

Damasci, & spolia Samarie, quarum prius abolēdos esse reges in ortu ipsius
Emanuel cecinist. Et ad ierubim quidem in diebus Achaz regis Iuda & ipsius
us propheta Eliae, duo reges ex composito, eos qui successoribus David pa-
rebat, obsederunt, sicut etiam prius ostensum est: alter quidem in Damasci, ge-
tium simulacra adorantium rex: alter ierusalem & multitudinis, in ea Pa-
lestinæ ciuitate, que tunc quidem vocabatur Samaria, nunc autem a nos sita.
Sebastus nominatur, de quibus Deus per prophetam ad Achaz dixit: Ne ti-
meas, neq; anima tua langueat a duobus lignis, a torribus his fumigantibus.
& cum interitus uirorum continuo, neq; multo post futurum dixit ei, dein
ceps carnis, quemadmodum in nobiscum futuri Dei ortu penitus amborum
extinguetur & dissoluetur regnum. Ostendimus autem ab historia quemad-
modum usq; ad tempora aduentus Salvatoris nostri Iesu Christi, virumque
& ludicorum & Damascenorum permanescit regnum. Postquam vero ille
ad omnes homines aduenit, sicut oraculum ipsum predixerat, defecerunt
quo tempore imperium Romagnum una cum Salvatoris nostri publicari,
one inserviuit. Et haec ad ierubim cum cecinisset oraculum, responsum est:

Allegoria: Etiam ad eorum cum tecum oraculum, trahit ad sensum & intelligentiam, & ad uniuersitatem maiorum spiritus in contemplando expofitionem. Et cum duos ordines hostium atq[ue] inimicorum inuisibilium, hoc est malorum dæmonum institueret, qui omne hominum genus varijs modis oppugnat: unum quidem eorum qui & undiq[ue] & temperat inter homines cultus simulacrorum, & in opinionib[us] falsas sententias generant atq[ue] efficiunt alterum vero eorum quin in moribus animalium perditionem atq[ue] interitum moluntur: quamq[ue] erroris in simulacris colendis imaginem ferre ostendit, et eum qui Damasci imperare: rebus vero per quem homines à temperante sanco uterū deducuntur, figuram esse eum qui Samaria: non p[ro]pterea ait terra ab hisce liberandam (sic utiq[ue] vocans homines in terra habitantes) quam in terra conspicitur Emanuel Deus, Iuli autem hic illuxerit, & in hominis anima regnauerit, neminem posthac super futurum eorum qui antea ipsam posse fidebant. Sic sane etiam hoc in loco dictum esse illud, Accipiet potestefat Damasci, & spolia Samariae: utpote cum Saluatoris nostri Iesu Christi uiscera uicti euerura esset, cunctos inuisibilis nobis hostes, qui impavidem his que superioris dicta sunt, à Deo alienis & noxiis operationibus uniueros homines oblidabant, nec non rursus si ad uerbum inter pretari, uideas protinus in ortu atq[ue] aduentu Saluatoris nostri. Damasci potentiam eueram, et spolia Samariae sublata, hoc est earum regna, quae usq[ue] ad tempora de quibus dictum est, durauerint, ex illo ad hunc usq[ue] diem, ut ab oraculis predictum est, defecerunt. Quidā uero etiam aliter dicunt, imagos qui ab oriente uenerunt, & Christum qui puer adhuc erat, adorauerunt, hos ipsos esse potestem Damasci. Potes etiam magis in uniuersum dicere, omnes quicunque alienam à Deo multitudinem deorum addidicant simulacrorum culturam, spernati sunt, & Christi verbo se ipsos addixerunt, præsertim si in verbo & a pientia seculi huius potentes sint, eos ipsos esse qui Damasci potentiā nominentur. Et eodem sensu etiam spolia Samariae accipies, de ludaica gente aucti sumptos Salvatoris nostri discipulos & apostolos, quos quasi de hostibus ad circumcidensionem spectabilius, qui aduersum se militauerint, præda instar fibijs subiiciens, contra Assyriorum regem armavit, quādoquidem sic rursus per figuram, seculi huius principis significatur. At uero quoniam illud anno regem Assyriorum, manifestius Aquila reddidit, ubi sic ait, In faciem regis Assyriorum: uide ne forte in his uerbis Romanorum imperium significet: siquidem ex iis que paulo ante à nobis expostra sunt, Assyrii sermonem intro, & qui dirigunt, & qui diriguntur intelliſſolent. Quoniam igitur oraculo quod nunc de Salvatore nostro redditur, etiam rex Assyriorum implicetur.

Math. 2. *ctum est, defecerunt. Quia uero etiam aliter dicunt, magos qui ab oriente uenerunt, & Christum qui puer adhuc erat, adorauerunt, hos ipsos esse potest statem Damasci Potes etiam magis in universitate dicere, utrumque enim*

Magi tenebrum, & Christum qui puer adhuc era, adorauerunt, hos ipsos esse potestatem Damasci. Potes etiam magis in uniuscim dicere, omnes quicunque alienam à Deo multitudinem deorum addictam simulacrorum culturae aspernari sunt, & Christi verbo ipsius addixerint, praesertim si in verbo & scriptura fœculi huius potentes sint, eos ipsos esse qui Damasci potestam nominentur. Et eodem sensu etiam spolia Samaritani accipies, de iudeaca gente a sumptu Saluatoris nostri discipulis & apolois, quos quasi de hostiis ad circummissionem specie tantibus, cui aduersum se militanter erat, instar

cet: quidem ex ijs que paulo ante à nobis exposta sunt, Assyrīj sermonistro, & qui dirigunt, & qui diriguntur intelligolent. Quoniam igitur oraculo quod nunc de Saluatorē nostro redditur, etiam rex Assyriorum implicatus est.

L I B R E S E P T I M U S .

ius est, meritò hic quoq; à nobis Romanorum imperium accepti est: quippe quod ad subiectas gentes ab ipso Deo dirigatur. Ergo qui nascit puer acceptus potentiam Damaci, & spolia Samariæ, & traditur in faciem Aſyriorum, & in oculis eorum qui à Deo diriguntur canitur, atq; hæc ipsa enī corpore constitutus, tanta inter homines dispensatione fungetur. Omnia uero hæc propheta in nouo & grandi libro stylo & scriptura hominis traxit iubetur: hoc enim sermone nouum significatur Testamentum. Atsu mite autē eorum quæ dicta sunt testes, sacerdotem & prophetam oraculo doceat, fore opus in demonstrationibus de Christo tum à sacerdotio quod in loqui fideles uult esse testes, eos qui pueri de quo agit inspecū sint ortū, ut ea quæ in ipla prophetia cōtinuerint intelligere possint. Supra enim dicebatur, non credideritis, non intelligetis. Et alterum quidem lumen Dei habet reid enim Virias ex interpretatione significata alterū uero, qui benedictionis filii, Dei in seipso memoriam ferre: id enim libi uult Barachia Zacharia. Hæc igitur nos in figurās confeccimus. Si quis autem ex ludāis hæc nolit habere, is quæsto nobis ostendat, quis unquam apud ipsos Emanuel fuit, & quomodo propheta ad prophetissam accesserit, & que tandem ea sit, illius, cui nomē ipse Dominus imposuerit, celeriter detrahe spolia, citò preda præterea illud qui sit, prius quam sciat puer vocare patrem aut matrem, post testem accepisti Damaci, & spolia Samariæ coram rege Aſyriu. Nos enim ista & ad uerbum, & figuratè accipientes, iam nunc completa esse de monstramus in ortu Salvatoris nostri: quippe qui illud itē ostenderimus alias quidem ad uerbum, & secundū cā sententiā quæ in promptu sit: alia uero figura poterit in ipsas prophetias incumbere. Continuo namq; post eas quæ ante dicta sunt uoces, per obscuriores qualdam figurās adiungit: Et adiecit Dominus loqui ad me adhuc, eo quod nolit populus iste aquā Siloam, que uadit cum silentio: sed uelit habere, Rhaſsim, & filium Rhomeliam, & ecce Dóminus adducet super uos aquam fluminis fortē & multam, regem Aſyriorum, & gloriam eius: & aſcēdet super omnem conuallē ueſtrā, & ambulabit super omnem murū ueſtrū, & auferet de iudea hominem qui posuit caput tollere, aut qui idoneus sit cōsumere aliiquid. Et erit caſtra gentes, & uincimini, exaudite uifci ad extreum terra. Planissimē enim hęc nulla alia ratione, quam ex figura, & immutatione, conuerſioneq; sermonis sententiam feruant: significant namq; per aquam Siloam que uadit cum silentio, euangelicam salutariſ ſuorbi dicitur: nam ex interpretatione, Silo am dicitur missus. Porro hic quis' nam alius sit, nisi qui à patre ad nos missus est Deus uerbum: de quo etiam Moses ait: Non deficit principes de luda, Gen. 49: neq; dux de femoribus eius, donec ueniat cui reponit est: & ipse erit expectatio gentium. Pro illo enim, Cui reponit est in Hebraico habetur Silo am, eum uidelicet qui hic habetur Siloam, hoc est missum, etiam illi significante oraculo. Porro Rhaſsim rex fuit earum gentium, quæ simulacra Damaci colebant, sicut Rhomeliam filius eius iudea genit, quæ in Samaria patriam religionem defuerat. Minatur ergo Deus n̄s qui Siloam, hoc est, missum Emanuel, & eum qui ex muliere prophetica natus sit, filium, potabileq; ac secundū eius uerbum non ſupererit, sed illud quamvis manſuetus & cum silentio feratur, recuſauerint, & contra ſeipſos aut gentium ſimulacra coletiunt, aut populi Dei defectionis principem optauerint, ſe induſtum.

florum aquam fluminis fortē & multam: quā sanē aquam, ipsum prophetae oraculum interpretatur dicens, ipsam esse, regem Assyriorum. Sic enim rursus secundum sententiam, aut significat principem seculi huius: aut quod nunc rerum potitur, Romanorum imperium: cui imperio traditi sunt qui eam de qua dictum est, aquam Siloam, que cum silentio vadit, reculaverunt, aduerlaris autem atque hostibus recte rationis sententias atque opinionibus seipso subiecerūt. Euestigio enim, nec ita post multum tempus, in eos qui Salvatoris nostri Evangelium non suscepserant, sed potum Siloam qui labitur cum silentio reculauerant, Romanorū ab ipso Deo directus exercitus, factō impetu penetrauit in omnem conuallem ipsorum, & ambulauit super omnem murum ipsorum, & abstulit de ludaea hominem qui posset caput tollere, aut qui idoneus esset columarem aliquid: & facta sunt eius castra adeō magna, ut uniuersa ludæa latitudinem implerentur. Et hoc quidem curita ad uerbū contra illos completum sit, si uis discre, audi iam. Nēpe quoniam illi Deus Emanuel qui de uirgine natus est, nobiscum fuit, nō cum illis: nam si illum habuissent, nunquam talia pali essent. Quapropter iam deinceps oraculum ad gentes in clamat: ipsum Emanuel, dicens: Nobiscum Deus, cognoscite gētes, & uincimini. Et hæc quidem nos hoc modo interpretati sumus, ut ostenderemus quemadmodum nunc quidem ad uerbum, nunc autem per obscurioras figurās maximam prophetiarum partem intelligere oportet: ceterum iam inde abeunties, cōuenit etiam id quod lis redē intel ligendis. Iudei hęc alio quodam tempore futura esse dicunt, utpote cum ea ex scripto duntaxat, atque ad uerbum, de eo qui ab ipsis adhuc expectat Christus ac cipere soleant: interrogandi sunt protinus, quomodo qui uenturus est, ut ipsi aiunt potestatem Damasci, & spolia Samariae accipiet coram rege Assyriorum, cum in præsenti tempore Samaria sublata sit, nec amplius existat & ea quæ potestas Damasci nominatur, nusquam appareat: neque item potestitia Assyriorum, quam quidem cum Medicis Perseis euerterent, in eius locum iam pridem succederunt: quæ simul omnia cum sui ipsorum, hoc ipso tempore uix exiguum quoddam uestigium demonstrent, quo possumus, ea fuisse aliquando, coniūcere, qui tandem fieri potest, ut in futurum tempus eorum expectetur euersio: atque in ante quidem illo unquam tempore facta esse ea, quæ in huicmodi prophetia continentur, dicere ullo modo possunt. Nullus certè unquam apud Hebreos, ex prophetica matre & Esaiā propheta natus, spolia Samariae & potestatem Damasci, exercitus contra regem Assyriorum comparato (ut eam sententiam sequamur quæ uerbis non recedit) accepisse memoratur. Omni itaq; ratione fateri cogitum, ea tantummodo secundum superioris redditam à nobis sententiam completa esse, hoc est, nusquam alijs quam post auctiū Iesu Salvatoris nostri, quo tempore demonstravimus ea quæ hoc modo prædicta sunt, finem accepisse. Ergo in huic adūētu, sicut in ipsa prophetia cōtinetur, scriptis est nouus liber, noui utiq; testamenti uerba complectens, & in his ortus prophetica mulieris filii, qui secundum uerba prophetie, & Damasci & Syriae universæ regalem potestiam, & quæ nos interpretati sumus, spolia Samariae, ineffabiliter quodam diuinaque virtute in manus regū Romanorū tradidit, uer tam sententiam quoq; sequentibus suis idem de ludæis discipulis, quall spolia quodam adeptus, intelligibilibus rationalibusq; armis munitos, in faciem eius de quo dictum est regis Assyriorum, constituit, atq; hos tanquam suos proprios scrutatos milites comparauit. Attamē eos, qui secundum uitam doctrinæ sua aquam, quæ cum silentio labitur reculauerint, & holites Deoq; inimicas partes elegerint, regi assyriorū tradidit, cui quidē etiam nunc

Nou Testimonia

liber.

nunc addicti serulunt. Ascendit igitur hic super omnem conuallem ipsorum, & super omnem murum ipsorum, & abstulit de ludæa omnem principem ac regem, qui hoc in loco caput nominatur & omnem potentem, qui aliquid conficeret. Itaque ex illo in hunc usque diem illi neq; ullum caput habent, nec aliquem in diuinis potentem, qualis quondam erat, quillis ornamenti decusq; addebat, siue propheta, siue alioqui iustus Deoq; amicus uir. Constat autem illud quoque quemadmodum omnis ipsorum regio intamicis hostibusque ipsorum subiecta, in hunc usque diem uexitur, & hæc uniuersa, in ipsis Emanuel aduentu suum finem sortita sint. Hoc ipsum sanē Hebraeorum scripta continent, quæ propemodum significant, ipsum Emanuel, cui credere noluerunt iudæi, autem illis tantum calamitatum existit, nobis autem gentibus que illi credidimus, & salutem & Dei notitiam, ut iam demonstratum est, attulisse. Quare deinceps adiungitur: Nobiscum Deus, cognoscite gentes & uincimini. Siquidem nos gentibus uicū sumus re uera, qui ipsi ueritati, & stans nobiscum Dei uiru ti cedentes, si illum credidimus, cedentesq; eidem patrimoniū omnes patiter, quicunq; usq; ad extrema terræ habitamus, ut in prophetia scriptum est, quæ ait: Exaudite usq; ad extremum terræ, & nos quidem, & uicū sumus, & uocanti obtemperauimus. Ad eos uero qui de ipsis gentibus non credidissent, ea dirigit quæ sequuntur, dicens: Qui fortes fuissis, uincimini: Si enim rursus fortes fueritis, rursus uincemini: & quancunq; rationem inieritis, nō manebit in uobis: quoniam nobiscum Deus. Sic dicit Dominus forti manui non creditibus. Quibus verbis oraculum ad eos, qui iugū detrectant & doctrinā Christi resistunt, & potenter ipsius manui non credunt, planissime uaticinatur, quod futurum sit ut ne valeant quidem oppugnare nobiscum Deum, quanvis experiantur: & quod omne quodcumq; aduersum nos cōminiscetur, ipsi non constatur sit, propterea quod nobiscum sit Emanuel. Et hanc quidem sententiam facile est, ut h̄i attendant, eiq; assentiantur, qui minas aduersum nos & principum per singula tempora insolentias atq; impetus animaderterint, atq; ut incallum eis omnium minarum eventua propter nobiscum Deum euaserint.

Demonstratio III.

Vetus translatio habet: Primo tempore alleuita est terra Zabulon &c. Ez 4,8. &c.
Hoc primū, bibe, citò fac, regio Zabulō, & terra Nephthalim, & reliqui qui in maritimā habitant trans lordanē, Galilæa gentium, populus iedens in tenebris, uidelicet magna, sedentibus in regione & umbra mortis, lux exoritur eis, & qua sequuntur, quib; adiungit: Quemadmodū omnē uestem congregatam dolo, & indumentū cōciliatione solutri sunt, & uolent si fuisse, tintigne cōbūti. Quoniam puerulus natus est nobis, & filius datus est nobis: cuius imperiū super humerū ipsius: & uocatur nomen eius, magni cōsilij an gelus, ammirabilis, consiliarius, Deus fortis, potentia habens, princeps pacis, pater futuri seculi. Adducā enim pacē super principes, & sanitatē ei magnū imperium eius, & pacis eius non est finis, super solium David & regnum eius: us ut dirigit illud, & suscipiat in iudicio & iustitia ex hoc tempore & usq; in seculum. zelus Domini Sabaoth faciet hæc. Iam nunc tertio puerū hūc prophetia commemorat, quæ eandem rem uariis modis significat. Quoniam igitur nunc propositum nobis est, aduentus Dei ad homines modum ostendere, uide queso hic quām multis modis demonstretur. Primō quidē dictus est Emanuel Deus, qui de uirgine nascetur. Secundō ex prophetica multe & spiritu sancto puerulus, qui nō alijs est quām is de quo iam diximus. Tertio de quo nunc agimus, qui cum prioribus unus est atque idem.

Huic

Expositio
uerborū lo-
saic.

Hunc igitur est nomen dicitur, ut legitur apud Septuaginta, magni consilii angelus, & ut quidam codices habent, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potentiam habens, princeps pacis, pater futuri seculi. Vt erit in Hebreo, sicut Aquila testificatur: Quoniam puerulus natus est nobis, filius datus est nobis, & facta est mensura super humerum eius, & uocatum est nomen eius, admirabilis, consiliarius, fortis, potes, pater, etiam princeps pacis, & pais eius non est finis. Sicut autem Symmachus: Adolecentulus enim datus est nobis, filius datus est nobis, et erit disciplina eius super humerum eius, & uobis nomen eius admirabilis, consiliarius, fortis, potes, pater seculi, princeps pacis, & pacis eius non est finis. Ergo non simpliceretur angelus secundum ipsos Septuagintas, sed magni consilii angelus, & admirabilis consiliarius, & Deus fortis, & potentiam habens, & princeps pacis, & pater futuri seculi oritur aliquando, & puerulus futurus, ijs uerbis canebat. Habet etiam in ijs quæ prius dicta sunt, Dei uerbum, & Deum & Dominum diuinis modis appellatum, & pariter eundem angelum patris nominatum, & primum imperatorem copiarum Domini. Sed quis tandem hic sit, secundum Aquilam quidem, & secundum ea quæ etiam nunc apud Hebreos feruntur certimonia, qui inter homines nascetur, & puerulus exsisteret, admirabilisq; consiliarius, & fortis, & potens, & pater etiam, & princeps pacis, cuius pacis numquam ait futurum finem. Secundum Symmachum autem, admirabilitas, consiliarius, fortis, potens, pater seculi, princeps pacis, & pacis infinitæ ariq; terminata. At sicut Theodotus uoluit, admirabiliter confulens, fortis, potens, pater, princeps pacis, ad multiplicandam disciplinam, cuius pacis non est finis. Cæterum, quæ sequuntur, tibijs p; contemplanda relinquo: hoc unum duxant adnotasse contentus, quod ipse hic, qui dicitur pater seculi, & infinite pacis princeps, magnic; consilii angelus, oritur aliquando & puerulus futurus prophetia declaratur: & in ortu suo inter homines uulet olim esse igne combustos eos, qui in ea salute gentium cuius ipse autor erit, odiosi futuri sunt: siue ijs mali quidam dæmones, siue etiam impii homines intelligantur, de quibus ait: Quod omnem uellem collectam dolo, & usfimentum, cum conciliazione soluent. Sed qui tandem hi fuerint, nisi de quibus alibi ex ipsius Saluatoris nostri persona dictum est? Parti sum uelut mentia mea sibi, & super uestem meam miserunt fortem, quicunque eiusdem impietas ac feliciter participes fuerunt: Qui quidem dum seiplos ad extreum condemnatos uidebunt, optabunt se ante tales impietatem igne fusse combustos, potius quam magni consilii angelum a seipso violatum fuisse. Tu uero tecum ipse confidera, num omnem humanam naturam transfiguat, quod illius pax nullum finem habitura esse dicatur, & quod pater seculi in nomine tu: præterea quod non simpliceretur angelus vocetur, sed magni consilii angelus, & Deut fortis, & quæcumq; una cum his adnumerata sunt. Item ait per illum regnum David esse diligendum, quod ipsum sanè hoc intelliges modo. Plurima quidem ea sunt quæ ipsi David promisit Deus, in quibus etiam illa: Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius: ipse inuocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, & suscepit salutis meæ. Et Ego primo genitum ponam illum, excellum præ regibus terra, in æternum feruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidèle ipsi, & ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli. Etrurias: Semel iurauit in sancto meo, si David mentiar, Semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut sol in prospectu meo, & siclatura perfecta in eternum. Quum in Psalmo Deus ipsi David tam multa promiserit, contraria tamen ijs quæ promissa sunt, illius successoribus euueni conflat, propter ipsorum impietas. Etenim cum ex semine David reges uifugiantur ad lechonit

Matth. 27. bus alibi ex ipsius Salvatoris nostri persona dictum est: Partitum sum velim
menta mea libi, & super ueslem meam miserunt mortem: quicunq; eiusdem
impietatis ac sceleris participes fuerunt: Qui quidem dum seipso ad extre-
mum condemnatos uidebunt, oportebunt se ante talem impietatem igne hu-
ille combustos, potius quam magni consilij angelum a seipso uiolatum fu-
isse. Tu uero tecum ipsi considera, num omnem humanam naturam translu-
ciat, quod illus pax nullum finem habitura esse dicatur, & quod pater lecu-
li nominetur: praterea quod non simpliciter angelus vocetur, sed magni co-
sili angelus, & Deus fortis, & quaecumq; una cum his adnumerata sunt. Item
ait per illum regnum Daud esse dirigidum, quod ipsum saneret hoc intelli-
ges modo. Plurima quidem ea sunt quae ipsi Daud promisit Deus, in quibus
etiam illa: Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram
eius: ipse in uocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, & suceptor salutis
mea. Et Ego primogenitum ponam illum, excellum pra regibus terra, in
eternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele
ipsi, & ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies celi.
5.83. Et rufus: Semel iuravi in sancto meo, si Daud impenitent, Semen eius in eter-
num manebit, & thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna per-
fecta in eternum. Quum in Psalmis Deus ipsi Daud tam multa promiserit,
contraria tamen nisi quae promissa sunt, illius successoribus eueniuntur constat,
perpter ipsorum impietates. Etenim cum ex semine Daud reges usqu
ad lechzon

LIBER SEPTIMVS. 529

ad lechoniam, & usque ad Babilonicam templi obsidionem permanserint, ubi hoc ipsum accidit, tunc uero dissipatum est regnum: adeo quidem, ut ex illo tempore, non amplius sedes Daud, neque desemine eius quisquam a pud ludicram gentem regnauerit. Et hanc quidem earum rerum qua (ut proxime posita Psalmi particula demonstrat) ipsi Daud promissae sunt: Psal. 88.
eternam, spiritus diuinus in hunc modum cauit: Tu uero repulisti & despexit, distulisti Christum tuum, euentus testamentum serui tui, profanasti in terra sanctuarium eius, destruxisti omnes lepes eius. Et post pauca: Sedem eius in terram collisisti, minuisti dies temporis eius, perfidisti eum confusio ne. Quia omnia cum iam perfici incepert, ab eo tempore quo populus in Babylonem captiuus duxerit, usque ad Romanorum & Tiberii imperium prolatum, prouectaque sunt. Nullus enim ex genere David hoc cotu to intermedio tempore in Hebreis gentis regia sede uidetur sedis, usque ad Christi adventum. Vbi uero Dominus & Saluator noster Iesus Christus, qui de semine David ortus est, in totum orbem rex denunciatus est, tan quam ea de terra & ruina instaurata sit ipsa illa sedes David, per diuinum solitario nostri regnum erecta est, & permanebit in eternum, velut sol in conpectu Dei, illius lucis radiis quam doctrina illius pra se fert, rotum orbem terrarum illustrans, quod quidem & Psalmi proximo testimonio consentaneum est, & huic propheta, de quo hunc agimus, qui de puer oituro ait, ipsum in sede David, aeterna uidelicet ac permanente, qua e. Christi regni aeterni.
tum ipsi David promissa est, ut regno ipsius, ut dirigat illud, & su spiciat in iudicio & iustitia ab hoc ipso tempore usque in seculum. Porro autem quomodo haec ipsa completa sint, satis abunde docere nos potest an gelus Gabriel, in ea allocutione qua ad uirginem Iusum est, sic dicens: Ne uirtus Maria, inuenient enim gratiam apud Deum. Ecce concepitis in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & filius altissimi uocabitur. Et dabit ei Dominus Deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in eternum, & regni eius non erit finis. Ipsi um hunc in Psalmo superiore etiam propheta expectans Christi ortum, & moram eius dilationem qua quasi ruina sedis David causam inspicens, tedium ingenti afficitur, & ait: Tu uero repulisti & despexit, distulisti Christum tu um. Deinde quasi timens a suspicente, Deum ipsum orat, ut quam celeritate qua promissa sunt exhibeantur, dicens: Vbi sunt misericordiae tuae antiqua Domine, quas uirasti David in ueritate tua, quia quidem ipsa, ipsa in quam hec plenisime complenda esse in ortu magni consilii angelii uaticinatur, in quo uolent, inquit, id de quibus antea dictum est, si fuissent igne combuti. Quoniam puerulus natus est nobis, & filius datum est nobis, magi consilii angelus. Quibus autem nobis est nisi in his qui in ipsius creditimus? qui in Galilea gentium sumus? quibus autor factus est luminis & latitudo, & recentis, noui potus, noui testamenti mysterij, ut ipsa quoque prophetia ait: Primum bibit, cito frigore Zabulon, & terra Nephthalim, & reliqua in Galilea inchoentes ultra lordanem. Galilea gentium, populus sedens in tenebris, uidit lucem magnam, & sedentibus in tenebris, & umbra mortis, lux ortu eius est. Sunt uero iij qui in his uerbis significantur, & qui ex gentib. in Chusifum Dei crediderunt, & Salvatoris nostri discipuli atq; Apostoli, Ies. 9.
Math. 4.
Miror que jecuus ita ueriterat: Fri munib; cum non si in Hebreo

L1 & irritaue-

& irritaueront me in simula chris suis, & ego zelum iniiciam eis in ea quæ non est gens, in gente stulta irritabo illos. Sed quoniam saepte Deo iam nunc ea quæ ad eius aduentum ad homines pertinent, de quo apud prophetas agitur, nec non etiudem aduentus modus, ex propheticis testimonij demotstrata sunt, tempus iam esse uideat ut inspiciamus, ubi tertium oritur, & ex quo generentur. item ex qua Hebreorum tribu profectus nascietur: quæ quidem ipsa, si placet, obsecro scrutemur.

De loco ubi esset oritur is Deus, quem prophete nunciarunt.
Demonstratio. IIII. Cap. II.

Miche. 5.

ET TU Bethleem domus Ephrata, minima es ut sis in millibus Iuda, extensus ex diebus seculi. Idcirco dabit eos usque ad tempus parientis, pariet, & reliqui fratribus ipsorum carentur ad filios & Israel, confister, uidebit, & pascet gregem suum in robore Dominus, & in gloria nominis Domini Delphorum existent, quoniam nunc magnificabitur usque ad extrema terræ. & erit hac Pax. Quod quidem ipse Emanuel, qui ex interpretatione est Nobiscum Deus, de uirgine nascatur, & quod puer fiat, magni consilii angelus, planissime ex ijs que ante proposta sunt demonstratur est. Ceterum oportebat etiam locum, in quo ille oritur esset, significari. Divinitus ergo prædictor de Bethleem quidam egreditur princeps in Israel, exitus ab initio ex diebus seculi habens. Hoc autem ipsum nunquam humanae nature accommodari poterit, sed soli Emanuel, et magni consilii angelus. Quod enim ab eterno existat, cui tandem sit accommodans nisi soli Deus? agitur de Bethleem, est autem hic iudicium locus, non procul ab ipsa Hierusalem situs) dicitur quidam ab eterno existens progressurus. Nullum uero nisi unum David inuenientius gloria præditum ac celebrem, qui inde sit exortus, & post ipsum David, alterum duntaxat, nostrum utique Salvatorem Iesum, qui Christus est Dei: præter hos autem nullum alium profrus. At uero ipse quidem David huiusmodi prophetia tempora antecedit, & plurimis ante hoc oraculum annis, mortuus est. Præterea ne diebus quidam secundum exitus suos fecit David. Supereftigitur, ut in eo qui post hoc de Bethleem proficeretur, re uera Emanuel, quicquid omnia quæ creata sunt antecedit, & Deus uerbum, & nobiscum Deus appellatur, quæ hic scripta sunt compleantur: quoniam ipse quoque illius in Bethleem ortus, planissime Dei aduentum significauit, ex ijs admirabilibus rebus quæ apud ipsam illam Bethleem & uenerunt. Si quidem Lucas in hunc modum enarrans recordatur. Factum est autem in diebus illis. Exiit edictum à Cesare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est præfide Syria Cyreno. Eribant omnes, ut profiterentur singuli in suam ciuitatem. Ascendit autem & Ioseph à Galilea de ciuitate Nazareth, in Iudeam, in ciuitatem David, quæ uocatur Bethleem, eo quod esset de domo & familia David, ut profiteretur cum Maria, despontata sibi uxore prægnante. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret, & peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinavit eum in praesepio, quia non erit eis locus in diuersorio. Et pastores erant in regione eadem uigilantes, & custodiientes uigilias noctis super gregem suum: & angelus Domini stetit super eos, & gloria Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere: ecce enim euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omnium populo: quoniam natus est nobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in ciuitate David. Et hoc uobis signum: Inuenientis infante painit inuolutum, & positum in praesepio. Et subito facta est cum angelo multitudine

Luc. 2.

Historia nativitatis Christi ex Luca,

Et pastores erant in regione eadem uigilantes, & custodiientes uigilias noctis super gregem suum: & angelus Domini stetit super eos, & gloria Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere: ecce enim euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omnium populo: quoniam natus est nobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in ciuitate David. Et hoc uobis signum: Inuenientis infante painit inuolutum, & positum in praesepio. Et subito facta est cum angelo multitudine

militia coelestis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo & in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Et factum est, ut dececerunt ab ijs in colum angeli, pastores dixerunt ad se inuicem: Transeamus usque Bethleem, & uideamus hoc uerbum quod factum est, quod Dominus offendit nobis, & uenerunt festinantes, & inuenierunt Mariam & Ioseph, & infante possum in praesepio. Videntes autem cognoverunt de uerbo quod dictum erat illis de pueru hoc. Et omnes qui audierunt, mirati sunt de ijs quæ dicta erant a pastorebus ad ipsos. Haec quidem Lucas. Matthæus autem ubi ea quæ ad ortum Salvatoris nostri exponit, scribit in hunc modum: Quum autem natus esset Iesus in Bethleem Iudeæ in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente uenerunt in Hierusalem, dicentes, Vbi est qui natus est rex Iudeæ? uiderunt enim stellam eius in Oriente, & uenientius uero adoremus eum. Audiens autem Herodes rex turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo: & congregans omnes principes sacerdotum & scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi Christus nascetur. At illi dixerunt ei, In Bethleem Iudeæ. Sic enim scriptum est per prophetam: Ecce Bethleem domus Ephrata nequam minima es in principiis Iudeæ. Ex te enim exhibet dux, qui pascet populum meum Israel. Tunc Herodes clam uocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis, & mittens eos in Bethleem, dixit: Ite & interrogate diligenter de pueru: & cum inuenieritis, renunciate mihi, ut & ego ueniens adorem eum. Qui cu[m] audirent regem, abiit. Et ecce stella, quam uiderunt in oriente, antecedebat eos, donec uenientis stare supra ubi erat puer. Videntes autem stellam, gauii sunt gaudio magno ualde. & intrantes domum, uiderunt puerum cum Maria matre eius: & procedentes adorauerunt eum: & aperiens thesaurum suis, obtulerunt munera, aurum, & thus & myrram. Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam uitam reuersi sunt in regionem suam. Haec autem uniuersa exposui, ut demonstrarem ea quæ in ortu Salvatoris nostri in Bethleem gesta sunt, certissima præbere argumenta, illum esse de quo loquitur prophetia. Atque hoc die quoque qui locum illum incolunt, tanquam a patribus ipsorum accepta memoria, quæ si uisendi loci gratia Bethleem petere conueuerunt, testimoniū suum afferunt, ueritatem fidem facientes: agrumque demonstrantes, ubi uirgo enixa infantem depositum. Qua de ipsa prophetia sic ait: idcirco dabit eos uerbo ad tempus parientis pariet, & reliqui fratribus ipsorum conuertentur. Confentanea autem hic quoque parientem intelligit eam, quæ in superiore oraculo uirgo nominata est, & prophetica mulier, quæ ipsum Emanuel & magni consilii angelum erat paritura. Nam usque ad huiusmodi tempora, eiusque qui de ipsa erat oriturus, quæ ad priorem populum pertinet, steterunt quippe cum eis prescriptio temporis data esset usque ad tempus parientis, hoc est, usque ad mirabilem ortum eius, qui de uirgine nascetur. Post quæ sublatum quidem est ipsorum regnum, qui uero reliqui fratribus ipsorum dicuntur, non sunt accipiendi, qui in Christum Dei crediderunt, apostoli & discipuli & euangelista Salvatoris nostri, quos conuersos ipse Dominus pascere dicitur: non sicut prius per angelos, ac per administratos homines, sed ipse per se ipsum, usque adeo ut propter hoc magnificari eos contigerit usque ad extremum terræ. Magnificati enim sunt, quo tempore in omnem terram exiuit fonus psal. 19. eorum, & in fines orbis terra uerba eorum. Constat uero etiam illud, quæ magna grex per uniuersam terram ex rationalibus humanisque ouibus ipsi Domino per apostolos suos collectus sit. Quem sanè gregem ipse Dominus per se ipsum, qui eius pastor simul & Dominus est, uiribus pauperibusque in robore dicitur, adeo quidem, ut in manu fortis & brachio excelso a Domino & pastore conuersata uires nihil mali patiantur ab infidilibus asperis

532 & immittibus feris. Et ea quidem quae ad ortum in Bethleem, quæ ad progressum ex eo pertinent eius. Vei quem prophetæ nuncibant, in hunc modum se habent. Aduentum autem ipsius Domini & pastoris de celo ad homines iam pridem ex eodem prophetæ qui nunc in manibus est, proposui, ubi sic aiebat. Auditæ populi omnes, & attendat terra, & omnes qui sunt in ea, & erit Dominus nobis in testimonium. Dominus ex domo sancta sua, quia ecce Dominus Dominus egredietur de loco suo, & descendet, & cœtra quibus adiungit: Propter impietatem Iacob omnia haec, & propter peccatum domus Israel. Ab his autem quæ sequuntur apud eundem prophetam, etiam illud plenum est quod nō solum propter impietas ludicra genitius Dominus de celo descendit, sed etiam propter salutem et vocacionem gentium cum clarum. Adiungit igitur deinceps: Et erit in novisimis diebus magnibus oblationibus multis Domini, & felicitabunt ad ipsum populi multi, & ibunt gentes multæ, & dicent: Venite ascendamus in montem Domini. Quare post

Chirli fuit 1sa.2. hac ubi eum qui est ante secula de Bethlehem egressorum nunciavit, non solum Israel amplius, sed conseruit omnibus gentibus usq; ad extrema terræ illum imperatur affirmat. Dicit igitur: Et stabit, & uidebit, & pacific gregem suum in fortitudine Dominus, & in gloria nominis Domini Dei ipsorum existent. Quoniam nunc magnificabuntur usq; ad extrema terræ, & erit haec pax. Cui porrò erit haec pax, nisi terra in qua magnificabuntur greges Dominus id ipsum autem quem finem sortitur sit post Salvatoris nostri Iesu Christi aduentum, nemini obcursum esse potest. Nam cum ante hunc aduentum, principum esset multitudo, & uniuersæ gentes, aut sub tyrannis, aut in statu populari essent constituta, ut nullum inter se commercium homines haberent, sed priuatum: exempli gratia, apud Aegyptios suis principes regnaret, apud Arabes item suis, apud Idumæos, Phoenices, Syros, aliasq; item gentes: quumq; gentes aduersus gentes, & ciuitates aduersus ciuitates cōfigerent, obsidionesq; innumerabiles, & captiuitates per omnē locum ac regionem fierent: tum uero ubi Salvator noster ac Dominus affuerit, unā cum illius ad homines aduentu, iam tum primo Romanorum Augusto imperium in orbis nationes obtinente, solitus illico est ille multiplex principatus, & pax uniuersam terram accepit ei prophetæ quæ nunc tractatur concordans, apertissimè de Christi discipulis dicenti: Quoniam nunc magnificabuntur usq; ad extrema terræ, & haec pax. Cui consentaneum est quod in Psalmis legitur de Christo oraculum, dicens: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Ex quo mihi uidetur princeps pacis in ea, quæ proximè exposta est, prophetæ nominari. Animaduerte tamen quædam dactio est quod nunc agimus. Prophetæ Dominum de celo egressorum initio ait, ac non prius erga homines pastoris officio funeturum, quam nascatur is qui à prophetis canitur, in Bethlehem. Quomodo uero haec in Salvatore ac Domino terminata sint, testimonio suo plenum fecit Euangelista in ijs uerbis quæ ab illo nuper accipiens proposui. Pastor autem & dux ipsius Israel declarandus dicitur Christus: hic sacrarum literarū sit consuetudo, ut sententiam sequentibus uerum Israel non minet omnem eum, qui contemplari facile posset, & gratam Deo uitam sequatur, sicut econtrariò ludæos post peccatum, Chanaanos, & semen non luda sed Chanaen, & principes Sodomorum & populum Gomorrah ad mores illorum alludens uocare solitæ sunt. Alioquin uero etiam ad uerbum interpretantibus, omnis Salvatoris nostri uita confertudo apud ludicram gentem fuit, & multorum ex Israel dux exitus, eorum uidelicet qui ipsum agnoverunt, atque ex circumcisione in ipsum crediderunt. & id quidem quod ad expositum oraculum pertinet, talem exitum inuenit. Que

autem sequuntur, altero assumpcio initio legenda sunt, quæ sic quidem se habent. Assyrius cum uenerit in terram uestram, & cum ascendenter in regione vestram, excitabuntur in illum septem pastores, & octo moribus hominum, & reliqua: quæ quo sensu sint accipienda, non est nunc enarrandi locus. Dixit autem quipiam, post Assyriorum in ludicram aduentum, quo iudaica gens ab illo capta est, tam multas incursiones atq; insolentias contra illos extitit, quam multæ septem pastorebus & octo moribus indicantur. Hæc autem seculi postle ab hi qui res Assyriorum memorie prodiderint, quorū post finem, cum de quo prophetæ loquuntur de Bethlehem extitit, post septem undicet pastores, & post octo morsus qui Assyrios inuaserint, temporibus quæ illorum in ludicram accessum subsecuta sunt. Carterum, hac pluritam postulantia indagationem, non est nunc curiosius explorandi tempus.

Demonstratio. V.

Memento Domine David, & omnis mansuetudinis eius, sicut surauit psalmo 131. Dominu, uouit Deo Iacob. Si intreiero in tabernaculum domus mea, illascendero in leuum strati mei, si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitionem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis sylvae, introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco ubi steterit pedes eius. Tum deinceps adiungit: Propter David seruatum neueras faciem Christifacit. Iurauit Dominus David ueritatem, et nō frustrabit eum de fructu uenoris sui ponam super sedem tuam. Et adiungit his item dicens. Illuc producam cornu David, paraui lucernam Christo meo, inimicos eius induam confusione, super ipsum autem efflorebis fanditatio mea. Etiam haec propheta cum superiorē concordat, quæ illum Deum qui nunciat uenturus de Bethlehem egressorum significat. Ipsum hoc dicit David quocq; prius quidem ignotus, opiat discribere ab ipso Deo: tum uero ubi optauit uero opus populus, id ipsum docetur. Politz enim oraculum accepit quod ad ipsum in Psalmo ita ait: de fructu uenoris cui ponam super sedem tuam: & cursus illuc producit cornu David, paraui lucernam Christi meo. Merito procumbit ipsi Deo, atq; ita haerens solo, supplicat & praecatur. Longius autem constantiusq; in oratione perseverans, iurat Deo, non prius se in egressorum in tabernaculum domus sua, neq; daturum oculis suis somnum, & palpebris suis dormitionem: neq; aſcenſurum in lectum stratiluſi, humi stratum solo, & adharentem: eo qd modo ad orantem ac supplicatrem mansurum, donec inueniat locum Domino, & tabernaculum. Deo laobis hoc, donec dicat, Dominu ſibi indicate, ipsius Christi ortum. Cum aut uero id postulat, & talia cognoscere expetiuifset, hanc ita multo post templis brica & loco cogitauisse uideatur.

Ex auditu spiritus apud seipsum cecinit, ipse seipsum exaudiens adiungit, Ecce audiuimus eam in Ephrata. Ephrata uero eadem est & Bethlehem, licet in Genesi constat, ubi de Rachel dictum est. Et sepelierunt eam in Hippodromo Ephrata, haec est Bethlehem. Et superior propheta habebat illud, licet eum Bethlehem dominus Ephrata. Ecce, inquit, audituimus eam. Constat aut, quod per illud eam Christi originem intelligit, & ipsius Dei Iacob habitationem. Sed quæ tandem haec fuerit habitatio Dei Iacob, nisi ipsius Christi corpus quod in Bethlehem natum est, in quo tanquam in tabernaculo unicui filii diuitias